

[Hans Hansen (Rorby).]

De ærede ordførere har alle været inde på, at det foreliggende lovforslag er en forbedring af den nugældende lov om værnepligt, og det må man vist i sandhedens interesse indrømme. Man har gjort et ærligt forsøg på at forenkle loven og prøvet på, om det var muligt at bringe den i overensstemmelse med nutidens krav. Det af indenrigsministeriet den 9. december 1948 nedsatte udvalg til revision af værnepligtsloven har i sin betænkning, afgivet den 8. april i år, givet en udmærket oversigt over værnepligtslovenes udvikling og historie, et meget interessant spørgsmål.

Tager man et overblik over, hvad der er sket før den nugældende lov om almindelig værnepligt, loven af 12. februar 1849, viser det sig med stor tydelighed, at det, selvom udskrivningen af mandskab til hær og flåde er foregået under mange forskellige former, dog er gået som en rød tråd igennem disse former for udskrivning, at det altid var den undertrykte del af befolkningen, der havde pligt til at forsvare fædrelandet. Det var udelukkende bondestanden og dens ungdom, der havde værnepligt. Fra det 12. århundrede op til Kalmarkrigens ophør i 1614 var udviklingen den — såvidt man kan se, for ingen pen har optegnet enkelthederne i det store drama, der foregik i denne periode med hensyn til de danske samfundsforhold —, at adelen begyndte at gøre sig gældende både som politisk og militær magtfaktor. Før det 12. århundrede var det almindeligt, at enhver ung, våbenfør mand måtte møde i opbud med datidens forskellige primitive våben, men dette ændredes fra det 12. århundrede, da herremænd og lykkeriddere fik en formel forpligtelse til at stille ryttere til hæren, idet man fra det gamle bondeopbud efterhånden gik over til en stærkere bevæbnet og hurtigere rytterhær. Dengang skabtes den danske hær dels ved adelens forpligtelser til at møde med heste og ryttere, dels ved herremandens ret til at udskrive de værnepligtige og dels ved et opbud af alle våbenføre mænd, men dette blev gradvis afløst af en ren lejehær. Først efter Kalmarkrigens ophør i 1614 blev der oprettet en national hær, der fra 1621 blev rekruteret alene fra bondestanden, mens ejendomsbesidderne, efter visse besynderlige, lempelige regler, i et såkaldt lægd, som var dannet af et vist antal gårde, skulle stille een karl. I slutnin-

gen af det 17. århundrede blev denne bondehær helt ophævet og afløst af en stående lejehær. I 1701 genindførte Frederik den Fjerde en national hær under navnet landmilitzen, og det blev bestemt, at der for hver 20 tdr. hartkorn skulle stilles een bondesoldat, der ikke måtte forlade sit lægd i de 6 år, han skulle gøre tjeneste. Dette var stavnsbåndets forhistorie, og stavnsbåndet var således nøje knyttet til værnepligten.

Fra 1733 blev der efter stærke krav fra godsejerne indført et stavnsbånd, der skulle forhindre, at de unge karle flygtede fra godserne. Stavnsbåndet betød, at alle bønderkarle fra det 14. til det 36. år ikke måtte forlade det gods, hvor de hørte hjemme. Senere blev bestemmelsen skærpet således, at stavnsbåndet bandt alle drenge, der var født på godset, fra det 4. til det fyldte 40. år.

Ved forordningen af 20. juni 1788 om stavnsbåndets løsning skete der den ændring, at medens værnepligten hidtil i høj grad havde været en byrde på bondejorden, blev den nu en personlig forpligtelse for landbefolkningen. Det var dog så langt fra almindelig værnepligt, der blev gennemført ved stavnsbåndets løsning. Det var stadig bondebefolkningen, der havde pligten, medens købstadbefolkningen, de højere klasser på landet — godsejerne, fogderne, embedsmændene, præster og lærere — var fritaget for værnepligten. Byernes befolkning skulle møde og forrette tjeneste i en såkaldt borgervæbning, men her havde man let adgang til at købe sig fri.

Det vil heraf ses, at adelen oprindelig i høj grad havde en forsvarsforpligtelse som en slags vederlag for at have fået ejendomsret til jorden. Denne forpligtelse havde godsejerne dog forstået efterhånden at vælte fra sig. Godsejerne havde ligeledes fået fritagelse for at betale hartkornskatter, vel af samme grund. Denne hartkornsfritagelse blev dog ophævet i det 19. århundredes begyndelse af Anders Sandøe Ørsted, da Danmark stod på statsbankerottens rand.

Det var det, der var gået forud for rigsforamlingens behandling af værnepligtsloven af 12. februar 1849, hvis princip senere blev fastslået i junigrundloven af 1849. Det, der skete i 1849 ved den almindelige værnepligts indførelse, var, at loven i princippet blev ens for alle, men der var dog noget tilbage af det gamle, idet man kunne stille en